

Tussen 's-Heerenwagenweg en Danne te Breukelen (3)

Henk J. van Es
Griftenstein 19, 3621 XJ Breukelen

In de eerste artikelen in deze reeks^{1,2} heb ik de situatie bij Het Huys te Keyserrijck beschreven tot omstreeks het jaar 1800. Willem van Blaerikom was van 1776 af eigenaar van het grote huis en na 1785 ook van het kleine. De smid Bartholomeus van Eyk bezat sinds 1799 de acht woningen ten zuiden ervan.

Willem van Blaerikom

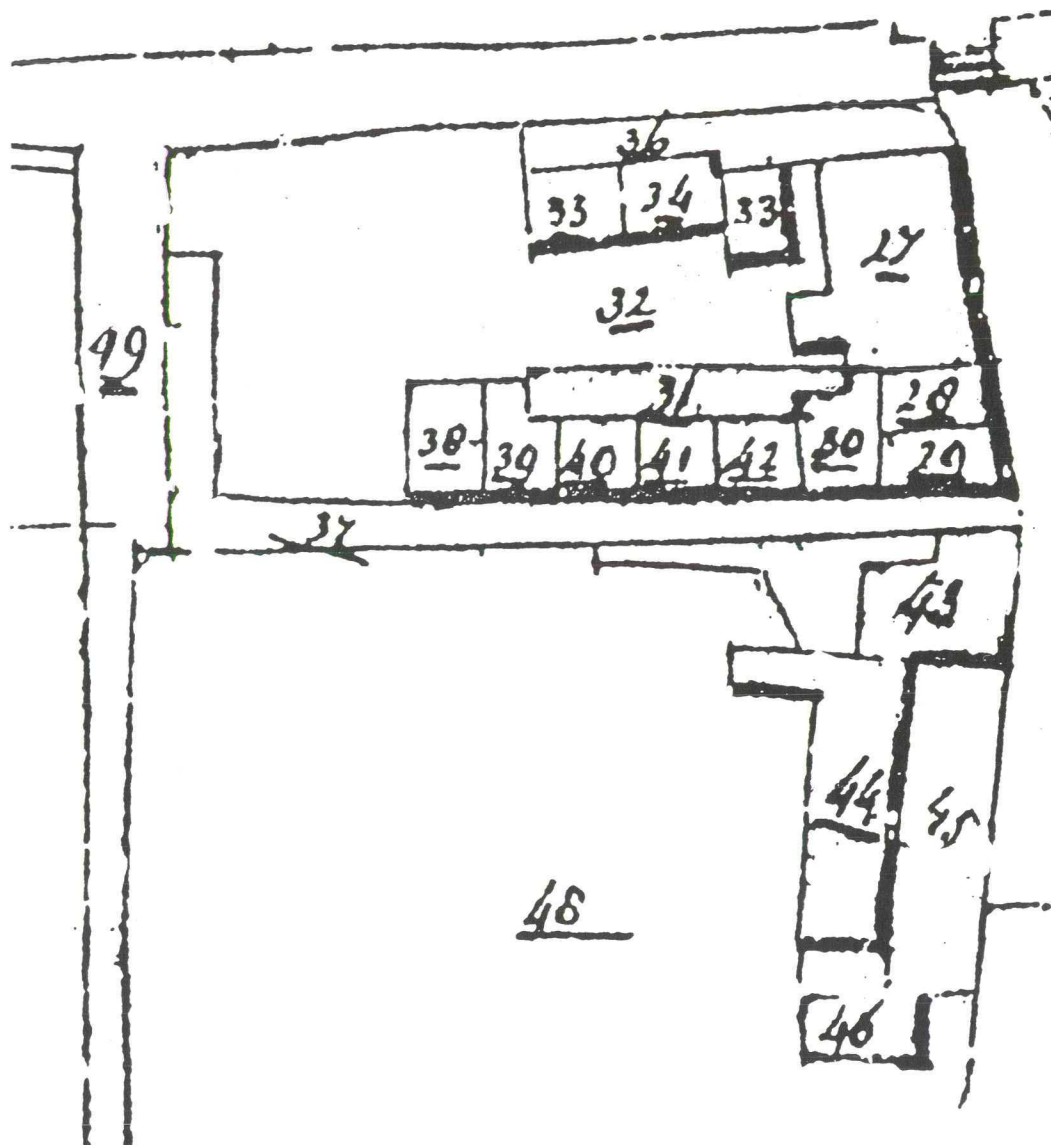
De chirurgijn en huizenhandelaar Willem van Blaerikom was patriot. Op 20 februari 1795, vier dagen na de Bataafse omwenteling, had hij aan Willem de Heer, de voorzitter van het voorlopig gemeentebestuur, voorgesteld de dorpskerk te inspecteren "of aldaar niet aanstotelijke borden of wapens gevonden wierden" die al te zeer herinnerden aan de oude regentenklasse.³ Als lid van het rooms-katholieke kerkbestuur had Van Blaerikom op 5 oktober 1795 de oude scheepswerf van Gijsbert Schuyt gekocht om daar een kerk te stichten.⁴ Schout Jacob de Jong kwalificeerde in 1798 op een geheime lijst onze patriot echter als "gants niet zuiver".⁵ Tot 1806 heeft Willem van Blaerikom in Het Keyserrijck gewoond, waarvoor hij zo'n f 14 per jaar bijdroeg in de Dorpslasten. Van 1807 tot 1810 werden deze door zijn weduwe betaald.⁶ Tussen 1810 en 1814 zal zij de gebouwen hebben verkocht.

Het Keyserrijck een grutterij

Bij de instelling van het kadaster in 1832 was Het Keyserrijck, met de kadasternummers 27 en 31 t/m 36, het eigendom van Timotheus van den Bosch, grutter te Vinkeveen.⁷ Hij zal het pand al eerder in zijn bezit hebben verkregen en het vervolgens hebben verhuurd, want al in 1814 werd het bewoond door de grutter Jan Bots,⁸ die er in 1839 de eigenaar van werd.⁹

In een grutterij werden haver- of boekweitkorrels gebroken in een door een paard aangedreven grutmolen. De grutter verkocht het produkt in zijn winkel, waar ook meel, bonen en gort te koop waren. Vaak leverde hij tevens veevoer in de vorm van meel of koeken. De veekoeken werden gemaakt van lijnzaad of hennepkorrels waar de olie uit was geperst. Latere bewoners van Het Keyserrijck vonden in de oude zolderbalken nog het stof en de doppen van hennepzaad.¹⁰ De naam "koekenbuurt" of "koekendans" voor de achter Het Keyserrijck liggende steeg zal met het in de aangrenzende schuur opgeslagen veevoer te maken hebben. De oudste vermelding van deze naam vond ik in het testament van Bartholomeus van Eyk uit 1823, waarin hij "acht huizen in de Koekenbuurt" aan de Rooms-Katholieke Kerk vermaakte. In 1845 sprak de gemeenteraad van Breukelen-Nijenrode over het in werkverschaffing¹¹ plaveien van "den straat genaamd de Koekebuurt op Boom en Bosch aan, al waar één zeer smerig eind dijk is". Toen werd dus ook het zuidelijk deel van de Dannestraat tot de "koekenbuurt" gerekend. Dat kan een gevolg zijn van het feit dat Cornelis Kasteleyn in 1841 zijn veevoederhandel in een gedeelte van de brouwerij "De Vijfhoek" vestigde en van het gemeentebestuur vergunning kreeg "om alle soorten van Graanen die geschikt zijn tot Beestvoerders te mogen malen en Verkopen".¹²

De rooms-katholieke grutter Jan Bots werd in 1832 gemeenteraadslid van Breukelen-Nijenrode. Van 1835 tot zijn overlijden in 1849 was hij eerste assessor of oudste wethouder. De andere wethouder was de hervormde kerkvoogd Dirk de Haan, die schuin tegenover Bots ten noorden van de brug over

Afb. 1. Fragment van de kadastrakaart Breukelen-Nijenrode Sectie C uit 1832 waarop de huizen van Het Keyserrijk: nr. 27 = huis 1 roede 40 el, nr. 28 = huis 32 el, nr. 29 = huis 40 el, nr. 30 = huis 40 el, nr. 31 = schuur 59 el, nr. 32 = tuin 5 roeden 40 el, nr. 33 = huis 24 el, nr. 34 = huis 30 el, nr. 35 = huis en tuin 30 el, nr. 36 = steegje 91 el, nr. 37 = steegje 2 roeden, nr. 38 = huis erf 40 el, nr. 39 = huis 32 el, nr. 40 = huis 25 el, nr. 41 = huis 25 el, nr. 42 = huis 25 el, nr. 43 = huis 1 roede 38 el, nr. 44 = huis 1 roede 41 el, nr. 45 = tuin 1 roede 26 el, nr. 46 = schuur 24 el, nr. 48 = tuin 19 roeden, nr. 49 = water 1 roede 38 el.

de Danne zijn kruidenierswinkel had. In 1837 moesten zij samen een wakend oog houden op de werkzaamheden van een aannemer die de hand lichte met het uitdiepen van de Danne.¹³

Toen in 1839 de straatverlichting te wensen over liet ten gevolge van de kwaliteit van de olie, besloot de gemeenteraad die "in een gesloten vat bij de 1e assessor J. Bots te doen berusten, alwaar de distributie om de twee of drie dagen aan de lantaarnopsteker zal geschieden, die alsdan ook de sleutel van het gesloten vat zal meenemen, waardoor alle verdenking van diefstal zal komen te vervallen".¹⁴

In december dat jaar weigerden de katholieke raadsleden Jan Bots en Albertus Reuken

de gemeentebegroting voor 1840 te tekenen, wegens een subsidie van f 50 aan de Nederlandse Hervormde Gemeente voor het onderhoud van de kerktoren. Naar hun mening moest, evenals bij de subsidieafwijzing in het voorgaande jaar, van de kerkvoogden geëist worden dat ze de toren zouden overdragen aan de burgerlijke gemeente. De zes andere raadsleden keurden de begroting echter goed, zodat de subsidie werd verleend. De motieven daarvoor waren, dat de toren ten algemenen nutte werd gebruikt door het uitsteken van de vlag bij plechtige gelegenheden, het luiden van de klok om twaalf uur 's middags en telkens wanneer dat nodig mocht zijn, het gaande houden van het uurwerk en het opbergen van de brandladders en brandslangen.¹⁵

In 1849 werd Het Keyserrijk eigendom van de weduwe Bots en haar dochter Clasina. De laatste was in 1846 getrouwd met de uit een Breukelse molenaarsfamilie afkomstige grutter Willem Adriaan van Berkesteyn.¹⁶ Het huis kwam in 1854 op naam van Clasina Bots,¹⁷ die op 19 mei van dat jaar beviel van een tweeling. Op 1 juni 1854 overleed ze, bijna 32 jaar oud. Ze zal bezweken zijn aan de gevreesde kraamvrouwenkoorts. De pasgeboren kinderen stierven op 12 en 14 juni 1854. De vader bleef met drie kinderen achter en hertrouwde in 1857 met de 21-jarige Jacoba Rijnders uit Breukelen-St. Pieters. Tot 1862 woonde Van Berkesteyn met zijn gezin, een dienstbode en een gruttersknecht in de grutterij aan de Dannegracht. Daarna ging hij in de Herenstraat wonen, waar zijn gezin in 1874 twaalf kinderen telde. Volgens het bevolkingsregister oefende hij het beroep van molenaar uit. Dat zal niet op de Breukelse korenmolen zijn geweest, tenzij hij molenaarsknecht was geworden.¹⁸ Het Keyserrijk had hij in 1862 verkocht aan de "warmoezier" (= tuinder) Albertus Brugman,¹⁹ die het zes jaar lang verhuurde aan de uit Amsterdam gekomen grutter Hermanus Houtman.²⁰

In februari 1868 vertrok Houtman met zijn gezin naar Utrecht. Zijn opvolger was de grutter-molenaar Mijndert van Waart.²¹ Bijna tien jaar woonde deze met zijn vrouw, twee dochters en twee gruttersknechts in Het Keyserrijk. Daarna verhuisde hij naar de Herenstraat, waar hij twee woonhuizen en een meelfabriek had laten bouwen tegenover de in 1876 aangelegde gemeentelijke loswal. In 1878 werd Van Waart gemeenteraadslid voor de Anti-Revolutionaire Partij en van 1881 tot 1912 was hij wethouder van Breukelen-Nijenrode.

Het kleine huis aan de Danne en de uitbreiding in 1865

Timotheus van den Bosch had omstreeks 1810 ook het "kleine huis" gekocht en zal dat hebben vervangen door de drie huizen, die volgens de kadastrakaart van 1832 door een steeg van het "grote huis" waren gescheiden²² (zie Afbeelding 1, nrs. 33 - 35).

Albertus Brugman bracht bij de vergroting van Het Keyserrijk omstreeks 1865 de steeg en het eerste huis onder het verbrede en dus lager uitkomende westelijke dak van het hoofdgebouw (zie Afbeeldingen 2 en 8). Van het volgende huis aan de Dannegracht werd een derde deel afgenomen voor een nieuwe steeg naar de binnenplaats (zie Afbeelding 3). Het onder het dak van het hoofdgebouw gebrachte huis bleef lange tijd een aparte woning met

Afb. 2 (op de bladzijde hiernaast). Luchtfoto van Breukelen uit 1926 (Archief Gemeente Breukelen). Pijl 1 wijst naar het tweedelige dak van Het Keyserrijk. De lage pannendaken erachter zijn van de huizen langs de Dannegracht en op de binnenplaats. Het hoge, flauw hellende, zinken dak ernaast is van de voormalige rooms-katholieke kleuterschool. Pijl 2 wijst naar de witte gevels van de andere woningen in de Koekenbuurt. Ze zijn door een lage schutting en een schuur gescheiden van het erf van de gebroeders Van Stam dat ervoor ligt. De aanleg van het marktplein is nog niet voltooid. Het voormalige plantsoen voor het Posthuis tussen de tekenschool en het erf van Van Stam is al bouwrijp gemaakt.

Afb. 3. Fragment van de situatietekening in verband met de verbetering van de Danne met kadasternummers en maten uit 1888 (zie Tijdschrift Historische Kring Breukelen, jaargang 3, nr. 3, 1988, blz. 100 - 101). De huisnummers uit 1885 en 1950 zijn door mij toegevoegd.

het huisnummer A 141, later nummer A 177 en tenslotte Dannegracht 7. Het werd onder andere bewoond door winkelbediende Jacob de Bruin, winkelier Leendert Jan Griffioen, veldwachter Frans Nullen, sigarenmaker Johan Nicolaas de Jong, huisschilder Bernardus van Dunsbergen en van 1920 tot 1959 door Hendrik Cazant.

Aan de westkant van de twee huizen aan de Dannegracht werd in 1865 een derde huis gebouwd.¹⁹ Deze drie huizen onder één kap kregen de kadasternummers 1218 t/m 1220 en de huisnummers A 142 t/m 144. In 1890 kregen ze bij een periodieke hernummering de huisnummers A 173 t/m 171 en na 1920 de aanduiding Dannegracht 5, 4 en 3 (zie Afbeeldingen 3 en 4). De eerste bewoners na 1865 waren hoepelbuiger Gijsbertus van Dorssen, werkmansman Jacobus Drost en klompenmaker Adrianus Jongeling.

Op nummer 5 woonden later timmerman Jan de Kruyff tot 1896, sigarenmaker L. Zwaanik tot 1900, manufacturier H. van der Linden van 1908 tot 1919, H. Drost tot 1946, Petrus Boekweit tot 1953, F. Taling en tenslotte postbode J.R.M. Ravestein van 1957 tot 1964.

Op nummer 4 woonden later timmerman Joseph Mok tot 1893, Johannes van de Putten tot 1896, daarna zijn weduwe tot 1904, de graanknecht Johannes van Doorn tot 1908; van 1946 tot 1961 woonde er de weduwe Van Vliet en tenslotte Wouter van Rootselaar tot 1964.

Nummer 3 werd van 1877 tot 1896 bewoond door timmerman Hendrik Vermeulen, daarna door zijn weduwe met haar dochters; in 1917 kwam Hendrik van der Schaft er wonen, later de zusters Van Schaik met hun broer; in 1959 kwam postbode Jan de Graaf, die er tot 1964 bleef wonen.

De huizen werden in 1960 door de weduwe van H. van Santen aan de Gemeente Breukelen verkocht.²³ Nadat de laatste huurder op 7 oktober 1964 naar Breukelen-Noord was verhuisd, zijn de woningen in 1965 onbewoonbaar verklaard en afgebroken.

Dit was een gevolg van een bespreking op 23 april 1954 tussen Burgemeester en Wethouders van Breukelen met de Centrale Directie van de Wederopbouw en de Volkshuisvesting te Utrecht. Daarin was informatie ge-

Afb. 4. De huizen Dannegracht 5, 4 en 3 gezien vanaf de Dannebrug in 1964 (foto J. Groot).

geven over de voortgang van de onbewoonbaarverklaring van slechte woningen, waarop Volkshuisvesting had geadviseerd een saneringsplan voor "de oude binnenstad" op te laten stellen.²⁴ De raad was hiermee akkoord gegaan en de stedenbouwkundige, ir E.J. de Maar, kreeg daartoe opdracht. Op het terrein tussen Markt en Danne werden rijksgebouwen geprojecteerd voor een Gewestelijk Arbeidsbureau, een Centraal Belastingkantoor en een Postkantoor. Omdat vele van de daar staande huizen niet voldeden aan de eisen van de bouwverordening, ging de Gemeenteraad op 7 juni 1955 akkoord met een voorlopige saneringsschets en op 3 april 1956 met de voorgestelde rooilijnen en bouwverboden.²⁴ De slechtste huizen in de Dannestraat waren toen al lang onbewoonbaar verklaard.

Uitbreiding aan de Dannegracht omstreeks 1870

Albertus Brugman verkocht in 1868 Het Keyserrijk aan de landbouwer-timmerman Hendrik Griffioen,²⁵ die aan de Brouwerij woonde. Deze verhuurde de grutterij aan Van Waart en liet omstreeks 1870 op de westzijde van het erf aan de Dannegracht een loods en twee huizen bouwen, die de kadastrumnummers 1287 t/m 1289 kregen (zie Afbeelding 3). De loods werd de houtopslagplaats van zijn schoonzoon Dirk Jacobus van Santen,²⁶ daarna van diens zoon Dirk Jacobus en tenslotte van de opvolger Jo Gersen. Hun timmerwerkplaats hadden zij in de Achterstraat (nu schoenmakerij Aerts,

Kerkbrink 16). De nieuwgebouwde woonhuizen kregen de huisnummers A 146 en 145, later A 169 en 170 en tenslotte Dannegracht 1 en 2.

Nummer 1 is onder andere bewoond geweest door M.H. Imminkhuizen (1874 - 1885), koopman H. van Walderveen (1897 - 1907), timmerman H. van Tricht (1911 - 1919), chauffeur Jan Boekweit (1932 - 1945), bankbediende Adriaan van Tricht en Johan Determan (1927 - 1949). De laatste bewoner, Jac. Hensbergen, verhuisde in 1955 naar de Margrietstraat.

Op nummer 2 woonden onder meer werkman Jan Heiningen (1874 - 1888), sigarenmaker Paulus van Riet (1888 - 1893), rietdekker Karel van Ettekoven (1895 - 1912), timmerman Teunis Spee (1915 - 1918), schilder Jac. Ravestein (tot 1949), R. Boverhof (tot 1954) en A. Hoogland (tot 1957).

De huizen werden op 24 februari 1955 onbewoonbaar verklaard.²⁷ De eigenaar, Hendrik van Santen, had de twee huizen en de loods intussen verkocht aan J.N. Roeleveld, die ze in 1957 aan de Gemeente Breukelen overdroeg.²⁸ J.W. Gersen moest in 1961 zijn loods ontruimen, die daarna werd afgebroken. Op het terrein plaatste de Gemeente Breukelen een houten noodgebouw voor het Gewestelijk Arbeidsbureau (zie Afbeelding 5).

De huizen aan de Dannegracht waren, als zovele in het dorp, eenkamerwoningen met een trapportaal en een zolder. Tegen de achterwand van de kamer bevonden zich twee bedsteden met een kast ertussen. In de kamer stond vaak een fornuis, maar een kooktoestel werd ook wel in het portaal onder de trap gezet, waar na de aanleg van het drinkwaterleidingnet in 1928 ook de waterkraan werd gemonteerd. Een toiletruimte was er niet, want de zeven huizen achter Het Keyserrijk hadden twee gemeenschappelijke buitentoiletten, één in de steeg tegenover Cazant en één om de hoek op de binnenplaats tegen de achtermuur van het huis Dannegracht 5. Jan Boekweit maakte daar geen gebruik van, want hij had stiekum een toilet gemaakt in zijn schuurtje, dat op de sloot naast zijn huis loosde.²⁹ Deze in 1767 verbrede sloot, ook wel "de wijk" genoemd, liep achter garage Van Ekris, waar toen nog een helling met een rails en een lorrie was, om schepen op de wal te trekken en scheepsmotoren te repareren.

Afb. 5. Het houten arbeidsbureau omstreeks 1964. Op de achtergrond staan de huizen Dannegracht 3 - 5, op de voorgrond ligt het terrein van Van Stam met de erfscheiding bij de Koeckenbuurt, waarvan rechts nog een restant (foto J. Groot).

De binnenplaats van Het Keyserrijk na 1880

Hendrik Griffioen veranderde in 1884 de schuur (kadasternummer 31) in een stal met koetshuis en bouwde daaraan nog een woonhuis (kadasternummers 1378 en 1379). Dat huis op de binnenplaats kreeg eerst het nummer A 141b, later A 174 en tenslotte het adres Dannegracht 6. Het werd van 1884 tot 1912 bewoond door Cornelis Verwey met zijn gezin; Albert van Stroe woonde er tot 1951 en daarna de familie C.M. Reymerink tot 1956.

De stal en het koetshuis zijn lange tijd als opslagplaats verhuurd aan de meelhandelaar Adriaan Buis uit de Achterstraat (nu Kerkbrink 18), later aan groentehandelaar Albertus van Walderveen uit de Brugstraat. In 1940 vond een verbouwing plaats, waarbij de stal vergroot werd met de achtergedeelten van de huizen in de Koekenbuurt met de kadasternummers 38 en 39. Een gedeelte van het koetshuis en van de woningen met kadasternummer 30 en 29 werd bij het pand van melkboer A. Pfeiffer gevoegd, die daardoor meer bedrijfsruimte kreeg. In 1955 werd M.N.J. van Kralingen eigenaar van de schuur en het huis, die hij als pakhuizen ging gebruiken en gedeeltelijk verhuurde aan drie van zijn burens. In 1960 verkocht hij deze gebouwen aan de Gemeente Breukelen.³⁰

Het Huys te Keyserrijk

In 1865 was het Huys te Keyserrijk door uitbreiding in westelijk richting aanmerkelijk vergroot. Na het vertrek van Mijndert van Waart omstreeks 1878 werd de grutterswinkel voortgezet door de timmerman-winkelier Leendert Jan Griffioen,³¹ die later de inbandige woning nummer A 141 betrok. De winkelbediende Jacob de Bruin, geboren te Breukelen-Nijenrode in 1843, was al in 1879 met vrouw en vijf kinderen van A 141 naar de bovenwoning van Het Keyserrijk verhuisd. Die had toen, evenals de winkel, het nummer A 140. In 1890 werd dit veranderd in nummer A 178 en in 1920 werd het Dannegracht 8.

Toen Leen Griffioen omstreeks 1889 zijn kruidenierswinkel³² naar een vrijgekomen drogisterij in de Kerkstraat verplaatste, werd Jacob de Bruin zelfstandig winkelier in Het Keyserrijk. Hij zal geen kruidenierswaren meer hebben verkocht maar tabaksartikelen, want in de Burgerlijke Stand van 1885 werd zijn beroep gewijzigd in: "winkelier en tabaksbediende"; in 1890 stond achter zijn naam: "winkelier en meesterknecht op een sigarenfabriek". Zijn vrouw zal toen de winkel hebben verzorgd, want Jacob werkte in de sigarenfabriek van H.G. de Bruyn, die gevestigd was in de voormalige orangerie op de buitenplaats Vreedenoord. Met de spelling van namen nam de ambtenaar der secretarie het niet zo nauw, want de drie jongste kinderen van Jacob werden in het Bevolkingsregister ingeschreven met een *y*, dus als De Bruyn. De in 1874 geboren zoon Hendrik de Bruyn begon, nadat hij omstreeks 1900 de winkel had overgenomen, op de zolder van Het Keyserrijk een eigen sigarenfabriek. Daar vonden op den duur zo'n tien sigarenmakers werk.³³ Op maandag deden die het wat kalmer aan, want dan was hun baas naar Amsterdam om tabak in te kopen. De zaak ging toch goed, want er kwam een kerfmachine die aanvankelijk met de hand werd aangedreven, later door een elektromotor. In de crisisjaren gingen fabriek en winkel zo achteruit, dat De Bruyn de zaak opgaf en een sigarenwinkel-boekhandel in Harmelen begon. Van 1930 tot 1935 huurde sigarenhandelaar Doris Vermeulen Het Keyserrijk.

Het bezit van de families Griffioen en Van Santen

In 1888 verkocht het rooms-katholieke kerk- en armbestuur de huizen en de steeg in de Koekenbuurt aan Hendrik Griffioen. Die was daarmee eige-

naar geworden van het hele huizenblok tussen de Danne en de "werf van Stam". Na zijn dood in 1891 erfden Leendert Jan Griffioen en diens zwager Dirk Jacobus van Santen dit deel van zijn bezittingen.³⁴ Timmerman Van Santen werd in 1924 alleen eigenaar en na zijn dood in 1928 kwam het blok aan zijn drie zoons Hendrik, Arie en Dirk Jacobus.³⁵

De vijf huizen en de loods aan de Dannegracht werden in 1938 het eigendom van schilder Hendrik van Santen.³⁶ Het Huys te Keyserrijck met de stal, het koetshuis en een woning op de binnenplaats kwamen toen aan Dirk Jacobus van Santen Jr en Arie van Santen.³⁷ Zij verhuurden in 1935 de winkel voor f 7 per week aan M.N.J. van Kralingen. Deze toen 21-jarige zoon van een Leerdamse boekhandelaar begon in Het Huys te Keyserrijck een eigen boekhandel. Toen hij na de oorlog met zijn gezin een gerieflijker huis aan de Looyersdijk betrok, verhuurde hij de bovenwoning aan de zojuist getrouwde kapperszoon J.N. de Jong. Die woonde er van 1946 tot 1951. Daarna werd de verdieping dienstwoning voor de medewerkers in de boekhandel: G. van Dommelen (tot 1956), R. Postma (tot 1959) en J. Groot (tot 1965).

Afb. 6. De afbraak van het voorste deel van Het Keyserrijck in 1965. De gemeentewerklieden zijn: R. Hoogeveen, ?, W. Brouwer, G.J. Ruizendaal en P. Goris (foto mej. A.F. de Bruin).

Afb. 7. De melkwinkel van W.C. Pfeiffer, Dannestraat 29, vlak voor de afbraak in februari 1971 (foto uit Archief Gemeente Breukelen).

Van Santen verkocht op 1 juli 1955 de gebouwen aan Van Kralingen.³⁸ Toen de familie H. Cazant in december 1959 naar de Herenstraat was verhuisd, werd de woning Dannegracht 7 bij de boekwinkel getrokken. Van Kralingen verkocht zijn panden in 1960 en 1964 aan de Gemeente Breukelen.

Afb. 8. Het laatste stukje van Het Keyserrijk in februari 1971, gezien vanuit het zuidwesten (foto uit Archief Gemeente Breukelen).

De verkoop in 1964 was een ruilvereenkomst met bijbetaling door de Gemeente Breukelen, die het winkelpand Herenstraat 4 beschikbaar stelde.

De oude winkel op de Dannegracht werd het eerste kwartaal van 1965 voor f 200 per maand verhuurd aan W. Balk, die toen zijn winkel in huishoudelijke artikelen aan de Herenstraat 6 - 8 liet verbouwen. De afbraak van Het Huys te Keyserrijk vond plaats in 1965 (zie Afbeelding 6). Daarmee verdween helaas een fraai gebouw met een rijk verleden uit ons dorpsbeeld. De gevelstenen met de naam van het pand en met de opschriften "Anno" en "1661" zijn ook spoorloos verdwenen.³⁹

Het zuidelijke deel van Het Keyserrijk

De al in 1753 genoemde afzonderlijke woning⁴⁰ in het zuidelijke deel van Het Keyserrijk kreeg bij de verbouwing in 1884 een eigen kadasternummer (Sectie C nr. 1377, huis 85 el). Het huisnummer A 147 werd in 1890 gewijzigd in A 179 en na 1920 werd het Dannestraat 29.

Volgens het bevolkingsregister woonde metselaar Cornelis de Haas er tot 1886 en kwam in 1887 slager Jan Rosendaal er zijn bedrijf uitoefenen. In 1911 betrok deze een groter pand in de Achterstraat (nu bloemenhandel Bonhof, Kerkbrink 24). Veehouder-melkboer R.J. van Stam woonde er daarna tot hij in 1913 verhuisde naar een boerderij aan de Broekdijk (nu num-

mer 18). De volgende bewoner was de 24-jarige melkboer Anton Pfeiffer. Vijfentwintig jaar later, in 1938, kon deze het pand kopen,⁴¹ waarna hij het uitbreidde met 23 vierkante meter, afkomstig van het koetshuis en twee aangrenzende huizen in de Koekenbuurt met de kadastrumnummers 29 en 30. In 1951 zette zijn zoon W.C. Pfeiffer de melkhandel voort.

Ook dit deel van Het Keyserrijk moest wijken voor de geplande rijksgebouwen. Het duurde erg lang voordat Pfeiffers zaakwaarnemer met de Gemeente Breukelen overeenstemming bereikte over de koopprijs. Dit laatst overgebleven deel van de oude bebouwing stond jarenlang op het verder al kaalgeslagen terrein. De ergernis en de spanning bezorgden de eigenaar een hartinfarct. Tenslotte vond in 1969 een ruiling plaats met het leegstaande winkelpand Dannestraat 2. In februari 1970 werd het oude pand afgebroken (zie Afbeeldingen 7 en 8).

Noten

- 1 H.J. van Es, 1993a. Tussen 's-Heerenwagenweg en Danne te Breukelen (1). Tijdschrift Historische Kring Breukelen, jaargang 8, nr. 1, blz. 33-45. (De vierde regel van noot 38 op blz. 44 bevat een fout: 1763 moet 1673 zijn.)
- 2 H.J. van Es, 1993b. Tussen 's-Heerenwagenweg en Danne te Breukelen (2). Tijdschrift Historische Kring Breukelen, jaargang 8, nr. 2, blz. 101 - 108.
- 3 Archief Dorpsgerechten (Rijksarchief te Utrecht), inv. nr. 369, Gerecht Breukelen-Nijenrode, notulen van de provisionele municipaliteit op 20 en 21 februari 1795. Zie ook: H.J. van Es, 1991. De Oude Batterij op boerderij Cromwijk. Tijdschrift Historische Kring Breukelen, jaargang 6, nr. 3, blz. 122.
- 4 H.J. van Es, 1993b, blz. 105.
- 5 Archief Dorpsgerechten, inv. nr. 361, Notulen Municipaliteit van Breukelen d.d. 1.5.1798.
- 6 Archief Gemeente Breukelen-Nijenrode (Gemeentehuis te Breukelen), Uytzettinge van Dorpslasten en Kostergeld 1720 - 1810.
- 7 Rijksarchief te Utrecht, Afd. Topografische Atlas: Oorspronkelijke Aanwijzende Tafel van grondeigenaren in de Gemeente Breukelen-Nijenrode, sectie C genaamd Otterspoorbroek.
- 8 Jan Bots, geboren te Nieuwkoop en overleden te Breukelen-Nijenrode op 14.9.1849 in de leeftijd van 73 jaar. Blijkens de akte was hij al grutter, toen hij op 15.7.1814 bij de Burgerlijke Stand van Breukelen-Nijenrode het overlijden aangaf van zijn 15-jarige dochter Kaatje. Zijn beroep van grutter werd ook genoteerd, toen hij op 26.7.1820 de geboorte meldde van een zoon Gijsbertus en op 17.6.1822 van een dochter Clazina.
- 9 Kadastrale legger Breukelen-Nijenrode (Gemeentehuis te Breukelen), art. 203, nr. 1-7.
- 10 Interview op 21.4.1988 met de heer J.N. de Jong, die van 1946 tot 1951 op de bovenverdieping van Het Keyserrijk woonde. Het huis was toen al in een slechte staat: het dak vertoonde zoveel kieren, dat de sneeuw vaak van de zoldervloer verwijderd moest worden.
- 11 Archief Gemeente Breukelen-Nijenrode, (nieuw) inv. nr. 2, Notulen Gemeenteraad 1839 - 1851. Op 3.12.1845 werd besloten aan de behoeftige mannen werk te verschaffen door de Kerkstraat en Nieuwstraat opnieuw te laten bestraten. De gemeente leverde het materiaal en "de commissie tot verzorging der behoeftigen" nam het werkloon voor haar rekening. De "uitkomende stenen" werden ter beschikking van de Commissie gesteld, om die te gebruiken voor de bestrating van het zuidelijke deel van de Dannestraat, "in eigendom toebehorende aan de Protestantse Kerk te Breukelen en den Heere A.A. Kok". De heer Kok was toen eigenaar van Boom en Bosch. Het straatgedeelte voor de Brouwerij was nog in bezit van de Hervormde Gemeente, die vroeger de hele "Kerkweg" in eigendom zal hebben gehad.
- 12 Archief Gemeente Breukelen-Nijenrode, (nieuw) inv. nr. 2, Notulen Gemeenteraad 1839 - 1851. Raadsvergadering van 3.7.1845.
- 13 Archief Gemeente Breukelen-Nijenrode, (nieuw) inv. nr. 1, Notulen Gemeenteraad 1832 - 1839. Raadsvergadering van 10.11.1837.
- 14 Archief Gemeente Breukelen-Nijenrode, (nieuw) inv. nr. 2, Notulen Gemeenteraad 1839 - 1851. Raadsvergadering van 2.10.1839.
- 15 Archief Gemeente Breukelen-Nijenrode, (nieuw) inv. nr. 2, Notulen Gemeenteraad 1839 - 1851. Raadsvergaderingen van 28.6.1839, 2.10.1839 en 27.12.1839. De kerkvoog-

- den hadden eerst f 2000 gevraagd als tegemoetkoming in de op f 5100 geschatte restauratiekosten der toren. De Gedeputeerde Staten hadden op 22.3.1839 geadviseerd dit verzoek af te wijzen, omdat de kerkvoogden en notabelen in 1830 vrijwillig het eigendom van de kerktoren hadden behouden en zich duurzaam met het onderhoud hadden belast. Het verzoek om een jaarlijkse subsidie van f 100 werd in 1839 eveneens door de gemeenteraad afgewezen.
- 16 Clazina Bots trouwde op 2.8.1846 met de grutter Willem Adriaan van Berkestein, geboren 24.1.1825 te Breukelen-St. Pieters, waar zijn vader korenmolenaar was.
 - 17 Kadastrale legger Breukelen-Nijenrode, art. 381, nr. 1-7.
 - 18 Zie H.J. van Es, 1991. De korenmolens van Breukelen in de 17de tot 19de eeuw. Tijdschrift Historische Kring Breukelen, jaargang 6, nr. 2, blz. 68 - 80.
 - 19 Kadastrale legger Breukelen-Nijenrode, art. 460, nr. 2-8.
 - 20 Bevolkings Register Breukelen-Nijenrode 1860 - 1875, huisnummer A 128 (= het vroegere A 122): Hermanus Houtman, geb. Delft 6.12.1820, N.H., grutter (komt 8.4.1862 van Amsterdam) met vrouw en vier kinderen (gaat in februari 1868 naar Utrecht).
 - 21 Mijndert van Waart, geb. Enkhuizen 30.8.1841, overl. Utrecht 1925, kwam in 1869 met zijn gezin uit Haarlem. Op 22.11.1879 kreeg hij vergunning tot het oprichten van een stoomgrutmolen in de Herenstraat. Hij was notabel in de Nederlandsche Hervormde Gemeente, maar voelde zich daar niet thuis. Hij sloot zich aan bij de "Vrienden der Reformatie" die aparte samenkomsten belegden en op 31.10.1888 de Nederduitsch Gereformeerde Kerk van Breukelen institueerden. Zie H.J. van Es, 1993. Geschiedenis van de Gereformeerde Kerk van Breukelen, Stichting Historische Reeks Breukelen / Uitg. Verloren, Hilversum, blz. 36, 45 - 55 en 269.
 - 22 Het huis Sectie C nr. 33 besloeg 24 el en was door een steeg gescheiden van het "Grote Huis", Sectie C nr. 27, dat een oppervlakte had van 1 roede 40 el. Het zou wel eens het "huisje aan de Danne" kunnen zijn, dat voor de weduwe Van der Horst was gebouwd en waarvan de waarde in 1768 op f 450 werd geschat. De twee aangrenzende huizen besloegen ieder 30 el en waren in het kadaster opgenomen als nr. 34 en 35.
 - 23 Archief Gemeente Breukelen 1949 - 1988, inv. nr. A 226. Op 14.7.1960 als Sectie C nr. 2109 door mevr. J. van Santen-Hoogervorst voor f 8000 verkocht aan de Gemeente Breukelen. Dannegracht nr. 3 bracht een huur op van f 2,80 per week, de beide andere huizen deden f 3,50 per week.
 - 24 Archief Gemeente Breukelen 1949 - 1988, inv. nr. B 136, Correspondentie inzake voorbereiding en vaststelling van Saneringsplan 1954 - 1964.
 - 25 Kadastrale legger Breukelen-Nijenrode, art. 514, nr. 6-11. Hendrik Griffioen, geb. Oudhuizen (Wilnis) 23.12.1822, overl. Breukelen-Nijenrode 17.9.1891, kocht op 6.9.1854 de drie huizen en de timmerwerkplaats van Mijndert Meijers aan de Brouwerij. Hij was weduwnaar en ging er wonen met zijn zoon Leendert Jan, geb. Mijdrecht 30.4.1849. Uit zijn tweede huwelijk werd op 22.12.1855 dochter Antje geboren, die met de timmerman Dirk Jacobus van Santen zou trouwen. Zijn vierde vrouw, Magdalena Moen met wie hij in 1869 trouwde, schonk hem op 24.6.1869 een zoon Arie. Die zette van 1891 tot 1920 de timmerzaak voort, en was architect van onder andere de gereformeerde kerk en de tekenschool. Van 1920 tot 1926 was hij gemeente-opzichter en woonde hij aan de Straatweg, wijk B nr. 207 (nu nr. 188).
 - 26 Dirk Jacobus van Santen, geb. Breukelen-Nijenrode 23.6.1853, overl. aldaar 5.3.1928, woonde Achterstraat A 110 (in 1924 werd dit Brugstraat 27, nu is het Kerkbrink 16). In 1884 ontwierp en bouwde hij, samen met zijn compagnon M. van de Grampel, het postkantoor Straatweg 90. Zijn oudste zoon Hendrik, geb. Breukelen-Nijenrode 23.10.1880, werd huisschilder en woonde Kerkstraat A 41 (nu Kerkbrink 1). De tweede zoon Arie van Santen, geb. Breukelen-Nijenrode 10.11.1882, werd bakker en kok in Den Haag. De jongste zoon Dirk Jacobus van Santen Jr, geb. Breukelen-Nijenrode 21.9.1885, werd timmerman in het bedrijf van zijn vader en woonde Achterstraat A 106. Later werd hij koster van de hervormde kerk en woonde toen Rijksstraatweg 41.
 - 27 Archief Gemeente Breukelen 1949 - 1988, inv. nr. A 84. De verklaring van 24.2.1955 is toegestuurd aan eigenaar Hendrik van Santen en aan de bewoners J. Hensbergen en A. Hoogland.
 - 28 Archief Gemeente Breukelen 1949 - 1988, inv. nr. A 223.
 - 29 In een interview op 12.4.1988 vertelde de toen 82-jarige heer Boekweit mij, dat hij en zijn vrouw op de zolder onder het onbeschoten dak sliepen. De baby werd 's winters bij de kolenkachel in de huiskamer gezet om warm te blijven. Hij had daarna het dak met karton van lijnkoekendozen betimmerd en vervolgens behangen. Het karton kwam van de firma Kasteleyn, waar zijn vader 50 jaar en hijzelf 45 jaar lang heeft gewerkt. Het huis

- aan de Dannegracht huurde hij voor *f* 3 per week; voor water en licht betaalde hij ongeveer *f* 2, zodat hij per week zo'n *f* 10 overhield voor levensonderhoud.
- 30 Archief Gemeente Breukelen 1949 - 1988, inv. nr. A 227. Na onderhandelingen op 6.4.1960 te koop aangeboden; op 8.4.1960 raadsbesluit tot aankoop tegen de vraagprijs van *f* 5500; goedkeuring Gedeputeerde Staten op 30.5.1960; overdracht aan Gemeente Breukelen op 1.11.1960. De huuropbrengst van de schuren was *f* 24 per maand, maar werd toen de huurders die weigerden te betalen op 2.2.1962 met terugwerkende kracht gesteld op *f* 20 per maand.
- 31 Leendert Jan Griffioen, geb. Mijdrecht 30.4.1849, overl. Breukelen-Nijenrode 6.3.1938, was gehuwd met Lucy Flora van Donselaar, geb. Jutphaas 12.2.1859 en kreeg zes kinderen. Hij verhuisde van Dannegracht A 141 naar Kerkstraat A 19 (nu Kerkbrink 15). Zijn zoon Hendrik, geb. 3.4.1885, werd timmerman, zijn zoon Arie Jan Johannes, geb. 21.11.1887, nam de kruidenierszaak-meubelhandel in de Kerkstraat over. Leendert Jan verhuisde toen naar de Herenstraat (nu nr. 42).
- 32 Mevrouw A. Pfeiffer-Groen vertelde mij in een interview op 20.9.1993, dat zij in 1951 op hun zolder, die vroeger van Het Keyserrijk was geweest, nog een oude partij stalbezems had aangetroffen. Waarschijnlijk hebben die tot de winkelvoorraad van Griffioen behoord.
- 33 Interview op 13.11.1987 met Jacob de Bruyn te De Meern, die op 16.9.1905 in Het Keyserrijk geboren werd. De latere minister-president Willem Drees, die met een nicht van vader Hendrik de Bruyn was getrouwd, heeft meermalen zijn familie in Breukelen bezocht en in Het Keyserrijk gelogeed.
- 34 Kadastrale legger Breukelen-Nijenrode, art. 847 en art. 892.
- 35 Kadastrale legger Breukelen-Nijenrode, art. 1660.
- 36 Kadastrale legger Breukelen-Nijenrode, art. 1090, nr. 6-12.
- 37 Kadastrale legger Breukelen-Nijenrode, art. 1604. Volgens de notariële akte van 20.5.1938 was D.J. van Santen Jr toen de enige eigenaar. De panden Dannegracht 7 en 8 kocht hij voor *f* 5050, het pakhuis en woonhuis nr. 6 voor *f* 1250. In het Archief Gemeente Breukelen 1949 - 1988, inv. nr. B 276 bevindt zich een uittreksel uit die boedelscheiding tussen de erfgenamen van wijlen Hendrik Griffioen als eigendomsbewijs bij de verkoop in 1955.
- 38 Kadastrale legger Breukelen-Nijenrode, art. 1970, nr. 1 en Archief Gemeente Breukelen 1949 - 1988, inv. nrs. A 227 en B 276.
- 39 Zie de foto in Tijdschrift Historische Kring Breukelen, jaargang 5 (1990), nr. 1, blz. 30. De Historische Kring Breukelen zou graag informatie ontvangen waar deze stenen zich thans bevinden.
- 40 Archief Dorpsgerichten, inv. nr. 368, fol. 51, d.d. 2.11.1753: "een Huysinge en Erven tot drie woningen geappropieert genaemt Keyserrijk" en fol. 265, d.d. 22.12.1774, waarin staat: "geappropieert tot twee woningen benefens een huysie daer naast staande en geleege in den dorpe van Breukelen op de hoek van de danstraat genaamt 't Keyserrijk'".
- 41 Kadastrale legger Breukelen-Nijenrode, art. 1568, nr. 4.

Correctie

B. Barelds, De bakker op de hoek van Spengen, jaargang 8, nr. 3:

In het kopje op blz. 119 moet 'vestigingsvergunning' worden vervangen door 'hinderwetvergunning'. Op blz. 120, 6de regel van onderen, moet het woord 'waren' worden geschrapt.

Met excuses van de redactie.